

WÂNSWERT, DE HERVORMDE KERK

Situering

De kerk is gelegen op een hoge terp, die enkele eeuwen voor onze jaartelling is ontstaan. De terp is aan het eind van de 19de eeuw vooral aan de zuidzijde voor een belangrijk deel afgegraven. Een keermuur behoedt aan die zijde het kerkhof en de kerk voor verzakking. Het kerkhof is aan de zijde van het dorp afgescheiden door een ijzeren hek.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De kerk bestaat uit een schip met een versmald, vijfzijdig gesloten koor. Aan de westzijde bevindt zich een zware toren met zadeldakbekroning. Opvallend is dat de kerk en de toren nagenoeg even breed zijn. De kerk was oorspronkelijk gewijd aan Sint Petrus. Blijkens een rekening van het Bisdom Utrecht is het koor van de kerk in 1335 door een wijbisschop gewijd. Tufsteenrestanten die inwendig in het muurwerk van schip en koor zijn aangetroffen wijzen op een vroeger kerkgebouw.

Tegen het koor verrees in de 16de eeuw het laatgotische schip, gevolgd door de zadeldaktoren. Kerk en toren zijn voor een belangrijk deel van oudere, hergebruikte bakstenen opgetrokken. In 1778 zijn het koor aan de noordzijde en het oostelijke deel van noordmuur van het schip bemetseld met nieuwe stenen. Dat gebeurde in 1882 met de zuidkant van het koor. Ook het onderste deel van de zuidmuur is bemetseld met een latere steensoort. Het schip heeft aan de zuidzijde vier korte spitsboogvensters, waarvan de meest westelijke het kortst is en zich bevindt boven een voormalige ingang, waarin naderhand een venster is aangebracht voor de consistoriekamer aldaar. Tussen de vensters is nog te zien dat de muur vroeger steunberen heeft gehad. De noordmuur bevat een kort en spitsbogig venster boven de ingang en een jonger rondbogig venster. Het koor heeft aan de zuidzijde twee grote spitsboogvensters van ongelijke breedte en aan de noordzijde een. De ingang in de noordmuur is vermoedelijk in 1882 van een gepleisterde omlijsting voorzien. De windvaan op het koor met het jaartal 1882 is een herinnering aan de in dat jaar uitgevoerde werkzaamheden aan de kerk. De brede toren op een rechthoekig grondplan bestaat uit vier weinig versneden geledingen van verschillende hoogte. In de westmuur heeft de toren een later aangebrachte ingang met daarboven een spitsboogvenster. In de derde geleding bevinden zich aan de west- en oostzijde drie en aan de zuiden noordzijde twee galmgaten. De westelijke topgevel heeft een flauw spitsbogig gesloten nis in de top. In de oostelijke topgevel zitten bovenin een smalle en een ronde opening boven elkaar. In de naar het dorp gekeerde zijden van de bovenste geleding, de noord- en de oostzijde, bevinden zich de met het uurwerk verbonden wijzerplaten.

Tot 1953 hing in de toren een klok uit 1402. Deze is vergoten door Van Bergen te Midwolda.

Interieur

De kerkruimte wordt overdekt door een in 1794 vernieuwd houten tongewelf met trek balken. Het interieur heeft een zogenaamde protestantse inrichting. Zowel het schip als het relatief grote koorgedeelte is geheel met banken bezet. Alle zitplaatsen zijn naar de preekstoel met de opengeslagen bijbel gericht. De inrichting laat duidelijk zien dat de kerk na de reformatie als belangrijkste functie kreeg "gehoorzaal voor het Woord" te zijn.

De preekstoelkuip en het klankbord zijn in de tweede helft van de 19de eeuw vervaardigd. Het ruggeschot en de trap met leuning zijn van oudere datum en kunnen hergebruikte onderdelen zijn van de vorige preekstoel. Al deze onderdelen zijn van eikenhout. Het onderste deel van de preekstoel is in 1902 aangebracht. Het is van grenenhout gemaakt en in imitatie-eiken geschilderd. Het doophek met paneelwerk dateert uit de 18de eeuw. De oorspronkelijke spijlen zijn in de 19de eeuw vervangen door sierelementen in de vorm van krullen.

Een aantal banken met paneelwerk stamt uit het eind van de 18de of het begin van de 19de eeuw. De overige banken zijn grotendeels van 19de eeuwse oorsprong.

De eigenlijke tekstborden dateren vermoedelijk uit 1794. Deze zijn aan het eind van de 19de eeuw voorzien van met plantenmotieven beschilderde opzet- en zijstukken.

Voor het doophek ligt een grote grafzerk uit 1562 voor Sipt van Goslinga en zijn echtgenote Paerck Zyaerda, die "opte selfde dach" (7 juni) zijn overleden. Zij waren bewoners van Goslinga State, dat even ten zuidoosten van de kerk lag en kort na 1700 is afgebroken. De initialen P.D. in de bovenrand van de zerk zijn van de vervaardiger Pieter Dircks uit Leeuwarden. De zerk is een gaaf voorbeeld van renaissance-beeldhouwkunst. Het uitgebeelde thema is, kenmerkend voor de renaissance, ontleend aan de Griekse mythologie: in een schijnarchitectuur zijn de schikgodinnen Klotho, Lachesis en Atropos voorgesteld. In het koor ligt nog een aantal gebeeldhouwde zerken uit de 17de en de 18de eeuw.

Orgel

Al in de 16de eeuw had de kerk van Wánswert een orgel. In 1674 werd een nieuw orgel gebouwd door Harmen lans. Het had drie klavieren, hoofdwerk, rugwerk en borstwerk, met aangehangen pedaal en telde 19 registers. Dit orgel werd in 1877 vervangen door weer een nieuw instrument, gebouwd door Willem Hardorff. Dit nog bestaande orgel, dat in 1893, 1947, 1966 en 1994 restauraties onderging, heeft de volgende dispositie:

Hoofdwerk		Bovenwerk	
Bourdon	16'	Fluit dolce	8'
Violon D	16'	Salicionaal	8'
Prestant	8'	Viola	8'
Holpijp	8'	Fluit	4'
Octaaf	4'	Salicet	4'
Roerfluit	4'	Quint	3'
Quintprestant	3'	Gemshoorn	2'
Octaaf	2'	Dulciaan	8'
Cornet D	3 sterk		
Trompet B/D	8'		

Pedaal aangehangen Manuaalomvang: C-f''
Tremulant Bovenwerk Pedaalomvang: C-c'

T.E. van Popta
2009

Literatuur:

- Herma M. van den Berg, De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst / Noordelijk Oostergo / Ferwerderadeel, 's-Gravenhage 1981;
- Peter Karstkarel, Alle middeleeuwse kerken / Van Harlingen tot Wilhelmshaven, Leeuwarden 2007;
- Jan Jongepier, Vijf eeuwen Friese orgelbouw, Leeuwarden 2004.